

В.П. Шульгач

УДК 81'773.23;81'373.611

СТ.-УКР. СОРЬДЕНКО І СПОРІДНЕНІ АНТРОПОНІМИ

Реферат. На антропонімному матеріалі слов'янських мов відновлюється фрагмент праслов'янської лексичної системи з коренем *Sьrd-.

Ключові слова: антропонімна лексика, етимологічне гніздо, етимологія.

Компонент *Сорьденко* вичленовується в складі словосполучення Грышъко *Сорьденко*, 1649 р. – козак Білоцерківського полку [30, с. 198]. Формально це патронім на *-енко* від базової основи *Сорд-*, рельність якої як антропонімної одиниці підтверджується з боку ст.-укр. Родка *Сурда*, 1654 р. [27, с. 274], Нруско *Szurda*, 1604 р. [21, с. 114] < *Surda, укр. *Сурда* [16, 2, с. 123], *Сурдо* [8, 19, с. 387] < *Сурдо, *Шурда* [8, 13, с. 650; 26, с. 124] < *Сурда тощо. При цьому варіантний вокалізм *-ур-* у кореневій морфемі зразка *тъгъ* – часте явище й в інших слов'янських ономастиконах. Пор.: ст.-рос. *Шурдинъ* Познякъ, 1537 р. [40, с. 124], Івашко Григорьевъ сынъ прозвище *Сурда*, 1631 р. [1, II, с. 756], рос. *Сурдов* [44, 2, с. 141], (відантропонімні похідні) *Шурдово* – ойконім у колишній Костромській губ. [45, X, с. 375], *Шурдин Починок* – у колишньому Ростовському пов. [4, с. 230] < *Сурд, *Сурда, блр. *Сурдó* [2, с. 339], (похідне) *Сурды* – ойконім у Могильовській обл. [29, с. 170], болг. *Шурдов* [5, с. 561], хорв. (похідне) *Šurdovec* – [42, s. 432], чеськ. *Šurda* [39], пол. *Surda*, *Surdo*, *Szurda* [46, IX, ss. 156, 157, 370] опріч ст.-рос. Федька Епимаховъ сынъ *Шарда*, 1647 р. [26, с. 100], болг. *Сардо* [5, с. 441], хорв. *Sardo* [43, s. 580], чеськ. *Zarda* [39] < *Sarda, пол. *Sard*, *Sarda*, *Szarda*, *Syrda* [46, VIII, s. 295; IX, ss. 197, 226] тощо. На основі цих фактів можна реконструювати базові субстантиви псл. ***Sьrda** ж., ***Sьrdь** ч., ***Sьrdo** сер. родів. З ними співвідносяться ад'єктиви пол. *Surdy*, *Surdy* [46, IX, ss. 156, 197], які сягають псл. ***Sьrdь(жь)**. Стосовно аплетивного підґрунтя пор., наприклад, рос. діал. *sardá* ж., збірне 'малолітні діти', *sardó* 'риболовний закіл із зв'язаних дерев'яних дощечок' [32, 36, с. 144] та ін.

Основа **Sьrd-* реалізувалася з різною долею продуктивності в усіх класах ономастичної лексики. Лексична мікросистема з цим коренем у слов'янській антропонімії, вилученій з доступних джерел, виглядає наступним чином (послідовно подаємо праслов'янські архетипи за опорними консонантами суфіксальних морфем).

***Sьrdoba** / ***Sьrdeba**: укр. *Шардуба* [21], *Шордуба* [36, с. 267], *Шурдуба* [7, 7, с. 515; 12, 3, с. 630] – форми з переходом початкового *С-* > *Ш-* та підсиленою лабіалізацією суфіксального *-о-* під впливом лабіального *-б-*, *Сурдена* [15, 1, с. 1033] < *Сурдеба, рос. *Шардуба* (м. Москва), *Шурдуба* [6, 2, с. 321].

***Sьrduga**, ***Sьrduya**: укр. *Сардуга* [25, с. 117], *Сардуга* [28, с. 114], пол. *Sadyga* [46, VIII, s. 295], *Szurdyga* [46, IX, s. 370], *Sardugiewicz* [46, VIII, s. 295].

***Sьrdajь**: рос. *Сурдаев* [13, 18, с. 548], пол. *Surdaj* [46, IX, s. 156], *Surday* – антропонім у прибалтійських слов'ян [47, s. 96].

***Sьrdějь**: укр. *Шардії* [3, с. 261], пол. *Surdej* [46, IX, s. 156], чеськ. *Surdej* [41, s. 96].

***Sьrдахь** / ***Sьrдашь** < ***Sьrдахь**: укр. *Сардаш* [28, с. 114].

***Sьrдохь** / ***Sьrдошь** < ***Sьrдохь**: укр. *Сардох* [28, с. 114], пол. *Sardoch* [46, VIII, s. 295], чеськ. *Sardoš* [39].

***Sьrдуха**: рос. *Шардухин* [9, 8, с. 238].

***Sьrдухь**: пол. *Surduch* [46, IX, s. 157].

***Sьrдиць**: хорв. *Surdić* [43, s. 624].

***Sьrдакъ** / ***Sьrдаць** < ***Sьrдакъ**: укр. *Сардак* [14, 8, с. 338; 15, 6, с. 687], *Шурдак* [10, 3, с. 196], рос. *Шардаков* [6, 2, с. 228], (похідні) *Сардаковская* – ойконім у колишній В'ятській губ. [45, VIII, с. 103], *Шардакова* Карпа над прудом Очерского Завода – топонім у колишній Пермській губ. [45, X, с. 225], хорв. *Sardač* [43, s. 580], пол. *Sardakowski, Sardakiewicz, Szordak, Surdak, Szurdak* [46, VIII, s. 295; IX, ss. 156, 226, 321, 370].

***Sьrдикъ**: укр. *Сурдик* [33, с. 339], *Сурдік* [3, с. 294], рос. *Сардиков* [44, 2, с. 430], пол. *Surdik* [46, IX, s. 156].

***Sьrдокъ** / ***Sьrдоць** < ***Sьrдокъ**: укр. *Сардоч* [28, с. 114], слвн. *Sardoč* [48, s. 534], слов'ян. *Surdocz* [47, s. 100].

***Sьrдукъ** / ***Sьrd'укъ**: ст.-укр. (похідне) Микита *Шурдукаленко*, 1649 р. [30, с. 352], укр. *Шурдук* [11, 2, с. 429; 36, с. 933], (похідне) *Шурдуків окіп* – мікротопонім [38, с. 311], ст.-рос. Стенка Павловъ *Сурдюковъ*, 1673 р. [37, 3, с. 36], хорв. *Surdučki* [43, s. 624], пол. *Surduk* [46, IX, s. 157], чеськ. *Surduk* [39]. Псл. ***Sьrd'укъ** мотивоване псл. ***Sьrdь**.

***Sьrdькъ**, -а, -о: пол. *Surdek, Surdeka, Surdeko* [46, IX, s. 156], *Szardek, Szardkiewicz, Szordkowski* [46, IX, ss. 226, 321].

***Sьrдукъ**, -а, -о: рос. *Сардыко* [34, с. 202], блр. *Сардыка, Шардыка* [2, сс. 366, 468], пол. *Sardyko, Sordyk* [46, VIII, ss. 295, 579], *Surdyk, Surdyka, Surdykowski* [47, IX, ss. 157, 321].

***Sьrdаль** / ***Sьrdаль**: укр. *Сурдал* [8, 8, с. 230], пол. *Sordal* [46, VIII, s. 578]. Можливо, сюди ж рос. *Сардалов* [17, X, с. 358], якщо це не дериват на -adlo.

ЛИТЕРАТУРА

1. Архив П.М. Строева. II // Русская историческая библиотека. Т. XXXV. – Петроград, 1917.
2. Бірыла М.В. Беларуска антрапанімія. 2: Прозвішчы, утвораныя ад апеліятыўнай лексікі. – Мінск, 1969.
3. Богдан Ф. Словник українських прізвищ у Канаді. – Вінніпег, 1974.
4. Виденеева А.Е. Ростовский архиерейский дом и система епархиального управления в России XVIII века. – М., 2004.
5. Илчев С. Речник на личните и фамилни имена у българите. – София, 1969.
6. Книга памяти: Поименный список воинов Алтая, павших в боях Великой Отечественной войны 1941-1945 гг.: В 2 т. – Барнаул, 1986-1988.
7. Книга пам'яті України: Дніпропетровська область. – Дніпропетровськ, 1994. – Т. 3/2; 1995. – Т. 7.
8. Книга памяти Украины: Донецкая область. – Донецк, 1995. – Т. 5; 1996. – Т. 8; 1997. – Т. 13; 1998. – Т. 19.
9. Книга пам'яті України: Київська область. – К., 2000. – Т. 8.
10. Книга пам'яті України: Львівська область. – Львів, 1995. – Т. 3.

***Sьrdelь** / ***Sьrdelь**: хорв. *Sardelić* [43, s. 580], пол. *Sordel, Surdel, Surdel, Surdziel* [46, VIII, s. 579; IX, ss. 156, 157].

***Sьrдоль**: укр. *Сурдол* [7, 7, с. 506], *Сурдоленко* [23, с. 178].

~ блр. діал. *сурдоліе* 'недобра людина' [20, с. 93].

***Sьrдуль** / ***Sьrдуль**: укр. *Сурдулець* [3, с. 298], пол. *Surdul* [46, IX, s. 197].

***Sьrдыль** / ***Sьrдыль**: пол. *Sardyl, Sardyło, Sordyl, Surdyl* [46, VIII, ss. 295, 579; IX, s. 157], чеськ. *Sordyl* [39].

***Sьrдомь**: рос. *Шурдумов* [18, № 7, с. 110] < *Шурдомов (під впливом лабіального -м-).

***Sьрдань**: укр. *Сардан* [12, 1, с. 486], ст.-рос. Никифорко Филиппов сынъ *Шардань*, 1647 р. [26, с. 125], рос. *Сардан* [34, с. 202], болг. *Сардан* [5, с. 440], пол. *Surдан* [46, IX, s. 156].

***Sьрдинь**: ст.-рос. Григорий Сурдин, 1692 р. [31, с. 31], рос. *Сурдин* [18, № 14-26/2, 247].

***Sьрдонь** / ***Sьрдонь**: рос. *Сордонов* [24, 1, с. 127], пол. *Sordon, Sardoń, Sordoń, Surdoń* [46, VIII, ss. 295, 579; IX, s. 157].

***Sьрдынь**: пол. *Surduń* [46, IX, s. 157].

***Sьрдарь**: рос. *Сардаров* [7, 3/2, с. 634], хорв. *Srdar* [43, s. 607], слвн. *Srdar* [48, s. 570].

Південнослов'янські факти неоднозначні щодо вокалізму.

***Sьrdesь**: рос. *Шурдесов* [8, 5, с. 395] < *Сурдесов.

***Sьrдоось**: ст.-рос. (похідне) *Сурдосово*, 1577 р. - топонім на території Карелії [19, с. 246].

***Sьrdysь** / ***Sьrdysь**: пол. *Sardys, Sardysiak* [46, VIII, s. 295].

***Sьrдать**: слвн. *Sordat* [48, s. 566].

***Sьrdeta**: слов'ян. *Surdeta*, 1276 р. - антропонім прибалтійських слов'ян [47, s. 100].

***Sьrdotь**: хорв. *Sardot, Srdot* [43, ss. 580, 650].

***Sьrdotь**: укр. *Сурдутович* [35, с. 780].

З-поміж рідкісних префіксальних дериватів з основою *Сорд-* вкажемо укр. *Косурда* [3, с. 137] < *Косьрда < ***Ко-сьрда**.

11. Книга пам'яті України: Полтавська область. – Полтава, 1995. – Т. 2, 3.
12. Книга памяти Украины по увековечению участников боевых действий, умерших в послевоенные годы: Донецкая область. – Донецк, 2001. – Т. 1.
13. Книга пам'яті України: Харківська область. – Харків, 2001. – Т. 18.
14. Книга пам'яті України: Хмельницька область. – Хмельницький, 1997. – Т. 8.
15. Книга памяти Украины: Черниговская область. – К., 1995. – Т. 1; 1996. – Т. 6.
16. Книга скорботи України: Черкаська область. – К., 2004. – Т. 2.
17. Книги Российской Федерации: Ежегодник. – М., 2003. – Т. X.
18. Летопись журнальных статей. – М., 2000. – № 7; 2005. – № 14-26/2.
19. Материалы по истории Карелии XII-XVI вв. / Сост. С. Гадзяцкий. Под ред. В.Г. Геймана. – Петрозаводск, 1941.
20. Матэрыялы да абласнога слоўніка Магілёўшчыны / Укл.: М.В. Абабурка, Л.І. Аляксеенка, М.П. Бузук і ін. – Мінск, 1981.
21. Ономастична картотека Інституту української мови НАН України.
22. Описи Острожчини другої половини XVI – першої половини XVII ст.: Зб. документів / Упор. В. Атаманенко. Ред. Л. Винар. – Острог, 2004.
23. Памятная книжка Подольской губернии на 1911 г. – Каменец-Подольский, 1911.
24. Память / Составители: И.И. Кузнецов, П.Ф. Московских, П.М. Шубенко. – Иркутск, 1990. – Ч. 1-2.
25. Панцьо С.Є. Антропонімія Лемківщини. – Тернопіль, 1995.
26. Переписная книга воеводы Прокопья Козмича Елизарова 7155 (1647) г. по вотчинам Строгановых / Под ред. А.А. Дмитриева // Труды Пермской ученой архивной комиссии. – Пермь, 1893. – Вып. II. – С. 85-147.
27. Присяжні книги 1654 р.: Білоцерківський та Ніжинський полки / Упоряд. М. Кравець. – К., 2003.
28. Радіон Ст. Словник українських прізвищ в Австралії. Вид. 2. – Мельбурн, 1982.
29. Рапановіч Я.Н. Слоўнік назваў населеных пунктаў Магілёўскай вобласці. – Мінск, 1983.
30. Реестр Війська Запорозького 1649 року: Транслітерація тексту / Підгот. до друку: О.В. Тодійчук (головн. упорядн.), В.В. Страшко, Р.І. Осташ та ін. – К., 1995.
31. Саранская таможенная книга за 1692 г. / Под ред. и с предисл. А.И. Яковлева. – Саранск, 1951.
32. Словарь русских народных говоров / Под ред. Ф.П. Филина и Ф.П. Сороколетова. – Л.; С.-Петербург, 1966-2004. Вып. 1-38.
33. Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівецьщини) / Укладачі: Н.Д. Бабич, Н.С. Колесник, К.М. Лук'янюк (гол.ред.) та ін. – Чернівці, 2002.
34. Список абонентов Московской городской телефонной сети. – М., 1939.
35. Справочник квартирных телефонов г. Киева / Сост. Д.М. Циолек. – К., 1976.
36. Справочник телефонных номеров: Ахтырка и Ахтырский район. – Ахтырка, 1999.
37. Таможенные книги сибирских городов XVII века / Авторы-сост.: О.Н. Вилков, Д.Я. Резун (гл.ред.), И.Р. Соколовский. – Новосибирск, 2000. – Вып. 3.
38. Черепанова Е.А. Микротопонимия Черниговско-Сумского Полесья. – Сумы, 1984.
39. Чоловічі прізвища громадян Чеської Республіки за даними Міністерства внутрішніх справ ЧР станом на 1.04.2004 // www.mvcr.cz
40. Чумаков С.А. Сотницы (1537-1597 гг.), грамоты и записи (1561-1696 гг.) // Чтения в Обществе истории и древностей российских. – М., 1902. – Кн. II, отд. I. – С. 1-272.
41. Beneš J. O českých příjmeních. – Praha, 1962.
42. Imenik mesta. Pregled svih mesta i opština, narodnih odbora srezova i pošta u Jugoslaviji. – Beograd, 1956.
43. Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske. – Zagreb, 1976.
44. Pamięć. Память / Сост.: Я. Пшимановский, Х. Прокопчук, Р. Мурани. Пер. с пол. под ред. К. Козакевич. – Варшава, 1987. – Ч. 1-2.
45. Russisches geographisches Nemenbuch / Begr. von M. Vasmer. – Wiesbaden, 1962-1980. – Bd I-X.
46. Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych / Wydał K. Rymut. – Kraków, 1992-1994. – T. I-X.
47. Trautmann R. Die altpreußischen Personennamen. 2., unveränderte Auflage. – Göttingen, 1974.
48. Začasni slovar slovenskih priimkov / Odg. red. F. Bezlaj. – Ljubljana, 1974.

Шульгач В.П.

СТ.-УКР. СОРЪДЕНКО И РОДСТВЕННЫЕ АНТРОПОНИМЫ

Статья посвящена реконструкции праславянской лексической микросистемы с основой *Sъrd- в сфере антропонимии (“Λογος ὀνομαστική”, № 2, 2008, с. 33-36).

Ключевые слова: антропонимная лексика, этимологическое гнездо, этимология.

Shulgach V.P.

OLD-UKRAINIAN СОРЪДЕНКО AND RELATIVE ANTHROPONYMS

The article is devoted to the reconstruction of common-Slavic lexic microsystem with *Sъrd- in sphere of anthroponymy (“Λογος ὀνομαστική”, № 2, 2008, с.332364).

Key words: anthroponymical lexics, etymologic clusters, etymology.